

НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ФРАЗЕОЛОГИЗМИМА У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Овај рад има за циљ да прикаже кратак преглед теоријских разматрања о фразеологизмима и њиховим поделама у француском и српском језику. Рад се такође бави утврђивањем односа језика и фразеологије, пореклом фразеологизама, изворима који их употпуњују, приступом у њиховом проучавању, њиховим семантичким обележјима и степеном устаљености.

Кључне речи: језик, фразеологизми, историја, порекло, устаљеност, семантички приступ, културолошки приступ, реторичко-прагматични приступ.

1. Језик и фразеологија

Сваки појединац који се испољава језичким путем инспирисан је неким својим специфичним менталним стањем као што је на пример, како истиче познати српски лингвиста Милка Ивић, „нападно присуство свести о доживљеном искуству, интензивно наврло сећање на некога или на нешто, опседнутост маштаријама, изненадна набујалост емоцијама“ (ИВИЋ 2006: 98). Но, како тврди један од највећих и најистакнутијих српских лингвиста, Александар Белић, свако мора да посматра свет са висине свога властитога језика „јер је то највећа висина, јер је то увек језик, а језичко се осећање ту јавља у најодређенијем облику“ (БЕЛИЋ 2000: 490). Белић, гледајући на језик као најважнију спону између човековог унутрашњег и спољашњег света, истиче да језик „није ништа друго до слика спољњег света, одражена у његовој свести, а конкретизована у звучним језичким знацима“ (БЕЛИЋ 1951: 14). Белић такође објашњава да се специфична језичка слика света објашњава чињеницом да сваки језик има своју унутрашњу форму која представља изражавање народног духа, његове културе, а чиме ће говорници испунити речи једног језика

¹ francuskiiivan@hotmail.com

зависиће „од прилика у којима једно друштво живи, од природе којом је окружено, од степена културе у којем се налази итд.“ (БЕЛИЋ 1951: 14). Овде је јасно, каже Белић, „да ће народи који под различитим приликама живе, другачијим садржајем испунити своје речи. Истина, биће ствари што зависи од природе њихове - које ће унети у речи увек, у већини народа, сличан садржај; али ће бити знатно више таквих које ће се необично разликовати по садржају“ (БЕЛИЋ 1951: 14). Овде се мисли на обичаје, навике, веровања и сл.

Богатство свих језика и њихов национални колорит огледа се не само у постојању базног речничког фонда, већ и у употреби и примени великог броја фразеологизама који га чине суптилнијим и упечатљивим.

Бошко Милосављевић истиче да се сваки израз мора научити, савладати, осетити и доживети, не кроз речнике, већ кроз литературу и живе контакте са људима који говоре тим језиком.

Коришћење фразеолошких израза је од великог значаја јер се њима оживљава писана реч, али и успостављају приснији контакти међу људима. Фразеологија два језика „то су два успона цивилизоване мисли и језика, а два језика, то су два света“ (СЕКУЛИЋ 1956: 58). Њоме се такође проширује знање о човеку, о његовом животу, навикама и обичајима. Фраземи чине део унутрашњег система комуницирања хомогених заједница где се мисли преносе на један посебан начин, јер нису изражене обичним вокабуларом, већ су њихова значења утврђена историјом и традицијом и јасна су свим њеним припадницима (МИЛОСАВЉЕВИЋ 1994: 10). Преношење фразеологизама из једног језика у други, врши се у најразличитијим приликама и облицима те на тај начин долази до зближавања двају језика, тј. један језик може попримити творевине неког другог језика или оног језика који је пре више векова ишчезао.

Фразеологија науци служи као један од фундаменталних извора за реконструкцију језичке слике света, захваљујући својој стабилној структури и значењу. Фразеолошке јединице ће као вишелексемни спојеви целовитог значења и устаљеног лексичког састава, као експресивне јединице које се репродукују у језику, бити подлога за најразличитије културне садржаје (МРШОВИЋ-РАДОВИЋ 2008: 5–6).

2. Дефиниције и теоријска разматрања о фразеологизмима

Фразеологија, у ужем и ширем смислу, изучава комбиновање речи које садрже различите нивое устаљености, које имају вредност лексема и синтагми и које се могу аутоматски понављати у сличним говорним ситуацијама.

У току фразеолошких истраживања која су се интензивирала током шездесетих и седамдесетих година XX века, лингвисти користе различиту терминологију у интерпретацији основних појмова фразеологије од који је најраспрострањенији термин **unité phraséologique** - фразеолошка јединица.

Абдулах Мушовић истиче да је фразеолошка јединица „устаљена по свом саставу двокомпонентна или вишекомпонентна експресивна семантичка јединица која се репродукује у процесу говора с потпуно или делимично трансформисаним значењем компонената, а која у реченици функционише као њен члан“ (МУШОВИЋ 2002: 4).

Поред већ наведеног термина **unité phraséologique**—фразеолошка јединица, у француском и српском језику, за фразеологизме се користе различити термини: **tours, trournures**—обрти, **expressions**—изрази, **locutions, locutions toutes faites**—устаљени изрази, **idiomes**—идиоми, **expressions idiomatiques**—идиоматски изрази. У новије време они се чешће називају **expressions phraséologiques**—фразеолошки изрази, **phraséologismes**—фразеологизми, односно **syntagmes phraséologiques**—фразеолошке синтагме или једноставно **phrasèmes**—фраземи.

Познато је да су француски и српски језик два, генетски, несродна језика. Француски припада групи романских, а српски групи словенских језика, иако оба воде порекло из индоевропских језика. Из тих разлога постоји огромна разлика у језичкој структури фразеолошких израза. Она је понекад већа, понекад мања, а понекад она потпуно нестаје. Постоји више дефиниција фразеологизама:

Српски филолог Ненад Крстић дефинише фразеологизам као „устаљену језичку јединицу, тј. као устаљени скуп од две или више речи који се одликују сличношћу са слободним скуповима речи као деловима реченице—по томе што су углавном синтагме, групе речи са синтаксичком функцијом у реченици или зависне реченице (**travailler sous blé**) и сличношћу с једном речи— по томе што сваки такав скуп има јединствено значење (**travailler sous blé**—радити испод жита— тајно)“ (КРСТИЋ 2005: 119-120). Према мишљењу овог аутора, услови који такав скуп речи треба да испуњава јесте да он мора бити устаљен, да мора имати устаљену структуру и јединствено значење (КРСТИЋ 2005: 119–120).

Француски лингвиста Пјер Гиро (Pierre Guiraud) дефинише фразеологизме као скуп више речи које чине синтаксичко и лексичко јединство (GUIRAUD 1961: 5). Према његовом мишљењу, они формирају „идиоматолошке обрте, тј. посебне форме изражавања које одступају од нормалне употребе језика“ (GUIRAUD 1961: 5). Такви фразеологизми, подвлачи аутор, карактеришу се јединством форме и смисла, одступањем од граматичке и лексичке норме, као и посебним метафоричним значењима

(GUIRAUD 1961: 6). Сви фразеолошки изрази, наставља Гиро, почивају на речима или конструкцијама било архаичним или маргиналним, који су се очували као устаљени и који, као страном тело, преживљавају у језику (GUIRAUD 1961: 6).

Овај француски аутор сматра да порекло фразеологизама може бити дијалекатско, жаргонско, афективно и стилистичко. Они су у заједнички језик доспели са метафоричним значењем и у њему се очували као устаљени (GUIRAUD 1961: 7). Он наводи неколико извора који употпуњују фразеологију: архаизам, историја и спољашност, с једне стране, лингвистика и унутрашњост с друге; стил као креатор живописних слика; игре хомонимијског и синонимијског укрштања (GUIRAUD 1961: 11).

Фразеологизми су резултат укрштања форми, лажне мотивације и игре речи. Наиме, фраземи, који се заснивају на свакодневном искуству, не разликују се пуно од земље до земље због тога што је то искуство заједничко човеку уопште (GUIRAUD 1961: 18).

3. Подела фразеологизама

Фразеологизме у француском језику можемо поделити на следеће групе: **глаголске перифразе, лексички сродне фраземе, бицефалне фраземе, колокације, компарације, стереотипе и клишеје, двокомпонентне фраземе, кинеграме и прагматеме**, а у зависности од приступа у њиховом проучавању, фразеологизме можемо поделити према **морфосинтаксичким, семантичким, реторичким, културолошким и прагматичко-контрастивним** одликама.

Глаголске перифразе као што су **prendre part**–узети учешћа, **verser des larmes**–пролити сузе, **accorder de l'aide**–пружити помоћ итд. граде се по следећој шеми: $V1=V2+ [dét.]+ N (V1 \text{ или } Vx)$ где је $V2$ глагол оператер који је лишен свог иницијалног значења, а N је прави носилац семантичких и синтаксичких обележија (BARDOSIE 1999: 3–4). N (именица) може бити изведена или од $V1$ (глагол) или од глагола који припада различитој лексичкој породици (Vx). Јединство између конституената није потпуно што даје могућност уметања модификатора: **prendre une part active**–узети активно учешће, **avoir horriblement peur**–страховито се бојати. Дешава се такође да глаголска перифраза не поседује прост глагол као свој еквивалент: **avoir chaud**–осећати топлоту, врућину, **faire école**–утемељити или да се појави битна разлика између две структуре на нивоу глаголског вида (**donner lecture de qqch** \neq **lire qqch**–саопштити \neq читати), на семантичком нивоу (**naître** \neq **prendre naissance**–родити се \neq

зачети се), на морфосинтаксичком нивоу (**secourir qqn vs porter secours à qqn**—помоћи некога или некоме наспрам притећи некоме у помоћ).

Лексички сродни фраземи обухватају комбинације „у којима елементи једне лексичке групе чувају своју аутономију истичући, при томе, очигледну сродност која их повезује, тако да та целина постаје заокружена и одаје утисак већ виђеног“ (BALLY 1951: 70). Као најтипичније примере можемо навести плеоназме попут: **diamétralement opposé**—дијаметрално супротан, **chaleur suffocante/accablante**—несносна, загушујућа топлота.

Бицефални фраземи су настали спајањем обичног конституента који нема идиоматску вредност и посебног конституента са идиоматском вредношћу: **briser les chaussures**—поцепати ципеле, **triste comme un bonnet de nuit**—тужан као да су му све побили. Обичан конституент чува своје основно значење, наставља да функционише као лексема и није подложен сложеним семантичким трансформацијама које су карактеристичне за фраземе. У оквиру бицефалних фразема разликујемо: **колокације** (**un célibataire endurcie**—окорели нежења, **guerre froide**—хладни рат, **armé jusqu’aux dents**—наоружан до зуба) и **компаративне изразе** (**triste comme un bonnet de nuit**—тужан као да су му све побили, **parler français comme une vache espagnole**—лоше говорити француски језик „као шпанска крава“).

Стереотипи и клишеи јесу лексичке, фразеолошке и синтаксичке устаљене јединице које се веома често употребљавају у одређеној говорној ситуацији или врсти текста. Они су доста заступљени у новинарско-публицистичком стилу, али и у административном функционалном стилу (**troisième âge**—треће доба, **homme de la rue**—прводошавши, **l’or noir**—црно злато).

Двокомпонентни фраземи сачињавају обично две лексеме које се одликују неким од обележија поетског језика (алитерација, рима) и које се најчешће користе у рекламним слоганима (**saint et sauf**—жив и здрав, **bel et bien**—леп и добар, **cahin-caha**—како кад, **à tort et à travers**—неразборито, којешта).

Кинеграми подразумевају вршење одређеног физичког покрета кога у исто време прати манифестовање неког психичког фактора попут љутње, беса, неслагања итд. (**donner un coup de poing**—ударити некога песницом, **froncer les sourcils**—намргодити се). Међутим, постоје случајеви када је одређени физички покрет изостављен, односно, када конкретно значење не одговара ни једном понашању или конкретном покрету. У том случају, такав физички покрет једноставно чини метафоричку базу за фразеолошко значење: **s’arracher les cheveux**—чупати косу, **en mettre sa main au feu**—ставити руку у ватру. Овакви кинеграми

се називају **псеудо– кинеграмима** (BARDOSIE 1999: 4). У изузетним случајевима, реализација конкретног покрета може бити гротескна или чак и незамислива: **se casser la tête**–ломити главу, **casser les pieds à qqn**–нервирати кога (дослован превод: сломити некоме стопала), **lécher le cul à qqn**–лизати гузу коме, бити увлакач.

Прагматема обухватају секвенце које су фиксирани у зависности од ситуативног контекста који се у лингвистици обележава ознаком SIT (Mel'čuk 1993: 82). Када је реч о ситуативном контексту у коме говорник жели да искаже тачно одређену ствар, он нема слободу да изабере било који смисао за оно што жели да изрази; за наметнути смисао, говорник такође нема слободу да изабере било који израз. Да прецизирамо: SIT се карактерише као комуникациони медијум (у писму, на саобраћајним знацима, у телефонском разговору итд.) у коме говорник учествује као говорник, а не као учесник неке екстралингвистичке ситуације: **peinture fraîche**–свеже офарбано (на некој табли), **heures d'ouverture: Num 1h–Num 2h** – радно време: од толико до толико сати (на вратима неке радње), **ne quittez pas**–не прекидајте (у телефонском разговору). Прагматема могу поседовати више база. Тако, на пример, прагматема **c'est X qui souligne**–X је тај који подвлачи има три базе: **текст**, **цитат** и **наглашавање**, зато што се овај израз користи у ситуацији када неко пише текст у коме нешто цитира с намером да нагласи одређени фрагмент тог цитата: **veuillez agréer l'expression de mes sentiments les meilleurs**–примите израз мојих најискренијих осећања (закључак у неком писму)“ (Mel'čuk 1993: 82-113).

Мелчук, такође, говори о прагматичком недостатку²: када је једна језичка јединица граматички и семантички прихватљива, али није прилагођена ситуацији у којој је употребљена. По његовом мишљењу, прагматем **c'est pour toi** (за тебе је) јесте једина могућа прихватљива варијанта у ситуацији када некога тражимо да чујемо преко телефона; варијанте **c'est toi qu'on demande** (ти си тај кога траже) или **#c'est à toi** (на теби је) нису прихватљиве у једној таквој ситуацији (Mel'čuk 1993: 83).

На основу **морфосинтаксичких одлика** разликујемо фраземе у виду **лексеме** (**en tapinois**–мучки, потајно), **синтагме** (**une poule mouillée**–кукавица), а такође можемо разликовати и **придевске фраземе** (**saint et sauf**–жив и здрав), **именске фраземе** (**l'alpha et l'oméga de qqch**–бити алфа и омега нечега), **прилошке фраземе** (**noir sur blanc**–црно на бело) и **глаголске фраземе** (**boire comme un trou**–пити као сунђер)³.

² # Мелчук користи овај знак за исказивање прагматичког недостатка (Mel'čuk 1993: 83).

³ Антица Менац истиче да у науци о језику влада мишљење да фразеологизми

Семантички приступ нам омогућава да фраземе поделимо на **произвольне** чије се глобално значење не анализира директно, на основу значења конституентских елемената (**faire d'une mouche un éléphant**—од комарца направити магарца), затим на **парцијално мотивисане фраземе** који садрже један или више елемената који не учествују у семантичким трансформацијама (**triste comme un bonnet de nuit**—тужан као да су му све побили), и најзад на **мотивисане фраземе** чије се значење може директно анализирати на основу значења конституентских елемената (**être fatigué comme un chien**—бити уморан као псето, **perdre la tête**—изгубити главу).

На основу **реторичког приступа** у изучавању фразема, можемо идентификовати главне реторичке поступке које фраземи садрже:

- Алитерација (понављање истог сугласника у више речи) – **copains comme cochons**—блиски пријатељи.
- Амплификација (додавање)—**en dire des vertes et des pas mûres**—скресати коме истину у очи.
- Антифраза (употреба речи супротно од њиховог правог значења)—**ça lui va comme un tablier à une vache**—стоји му као пилету груди.
- Антитеза—**ni chair ni poisson**—нит смрди нит мирише.
- Компарација—**agile comme le chat**—окретан као мачка.
- Елипса—**à dur chien, court lien**—злу псу кратак ланац.
- Еуфемизам—**s'endormir dans les bras de Morphée**—умрети.
- Екскламација—**au chat !**—у напад!
- Хипербола—**couper les cheveux en quatre**—цепидлачити, закерати, претеривати.
- Литота—**ce n'est pas drôle**—то није смешно.
- Метафора—**attacher la sonnette au cou d'un chat**—излагати се опасности.
- Метонимија—**par tête**—по особи.
- Синегдоха- **c'est une mauvaise langue**—поган језик, оговарач.

могу имати реченичну структуру, али незавршену, отворену. То значи да је при актуализацији овакве јединице у вишој структурној јединици потребна синтаксичка и семантичка подршка окружења (Менац 1978: 219-225). Драгана Мршевић-Радовић наглашава да се, на пример, изрази **свануће и мени и теби, Спасовдан**, могу сматрати изразима са развијеном реченичном структуром у којима је бар један конституент зависан од фразеолошког окружења (Мршевић-Радовић 1987: 23). Мршевић-Радовић додаје да овакви фразеологизми, и поред реченичне структуре, остају знаци номинације и експресије, а у реченици у којој се актуализују, имају улогу предикатског конституента. Нпр. **свануће и мени и теби** значи: **доћи ће и мени и теби бољи дани, биће и мени и теби лакше**.

Културолошки приступ проучавању фразема пружа нам могућност да нешто више сазнамо о њиховој историји и настанку. У оквиру овог приступа, разликујемо **егзогене калковане фраземе** који су у француски језик доспели из других језика и дословно су преведени (**fumer la calumet de la paix**—попушити лулу мира, **enterrer la hache de guerre**—закопати ратне секире) или су преузети из европске културе нарочито из Библије и грчко-латинске митологије (**jeter l'huile sur le feu**—долити уље на ватру, **trancher le noeud gordien**—пресећи гордијев чвор) и **ендогене фраземе** који су настали у француском језику и потичу из различитих временских раздобља, и резултат су друштвених, социјалних, економских и културних збивања као што су: феудализам, ратови, лов, црква, поморство, грб, историја и обичаји, средњевековни латински, библија, књижевност, лексика, граматика, грчка и латинска антика. Овде ћемо, као пример, дати табеларни приказ фразема везаних за социјално, културно и лингвистичко наслеђе које наводи Гиро (GUIRAUD 1961: 18).

Социјално наслеђе	Културно наслеђе	Лингвистичко наслеђе
Voler de ses propres ailes —радити без ичије помоћи	Etre sous l'égide de —бити под заштитом	Tenir lieu de —заступати некога
Rentrer de sa coquille —мудро се повући из разговора	Le corp du délit —црно на бело	Prendre garde —стражарити
Etre comme un poisson dans l'eau —бити свој на своме	Le bouc émissaire —жртвени јарац	Rendre grâce —захвалити некоме
Dormir comme une marmotte —тврдо спавати	Porter sa croix —носити свој крст	Porter chance —донети срећу
Prendre le taureau par les cornes —излагати се опасности	Qu'allait-il faire dans cette galère —упустити се у нешто	Mourir de sa belle mort —умрети лепом смрћу
Etre comme un chien et chat —не подносити се	Voilà pourquoi votre fille est muette —не разумети некога најбоље	Un beau matin —јутру
Faire amende honorable —признати кривицу	Tu l'as voulu Georges Dandin —сам себи зарити нож у леђа	La beiller belle —ругати се коме
Avoir voix au chapitre —изнети своје мишљење	Vous êtes orfèvre, Monsieur Josse —дати некоме занимљив савет	Chercher noise —тражити кавгу
Faire des gorges chaudes de quelqu'un —ругати се некоме	Eclairer sa lanterne —разумљиво причати	Aller à vau-l'eau —срљати у пропаст
Tirer au flanc —избећи обавезу	Aller à Canossa —јавно и понизно признати своје грешке и извинити се	Damer le pion —доминирати

Brouiller les cartes –изазивати конфузију	L’oeuf de Christophe Colomb –Колумбово јаје	Jeter de la poudre aux yeux – бацити прашину у очи
Faire la navette –ићи и доћи	Faire comme le nègre – наставити	Demander grâce –затражити милост

Прагматичко-контрастивни приступ, који се превасходно односи на једнојезичне и двојезичне речнике, има за циљ да скрене пажњу изворним говорницима или странцима на разне врсте ограничења у социолингвистичком, граматичком и гестикулативном смислу, прецизирајући модалитете употребе неког фразема (BARDOSIE 1999: 9).

У српском језику фраземе можемо поделити према синтаксичкој и морфолошкој структури, према значењу, сфери употребе и емоционално-експресивној обојености.

Према типу **синтаксичке структуре** фраземи могу бити:

Предлошко-падежне конструкције

- из прве руке (чути, сазнати)-без посредника, са надлежног места
- испод жита (радити)- у тајности
- иза затворених врата- без ичијег присуства

Синтагме

- вучји апетит (неодољива глад)
- вечни град (Рим)
- животна школа (искуство)

Зависне реченице

- док је сунца и месеца (вечито)
- где је бог реко лаку ноћ (веома далеко)
- где козе пасу под ручном кочицом (веома стрмо)

Глаголски изрази

- мусти јарца у решето (радити бескористан посао)
- вући за нос (правити некога будалом)
- убити бога у коме (истући некога жестоко)

Према **морфолошкој структури** фразеологизме можемо поделити на следећи начин:

Именица у морфолошкој структури фразеологизама

а) именица у номинативу једнине + саставни везник + именица у номинативу једнине

- бог и батина (једина власт)
- ала и врана (сви одреда)
- страх и трепет (велики страх, страховање, претња)

б) именица у номинативу једнине + именица у генитиву једнине

- буре барута (опасно место)
- чаша жучи (горчина, невоља, недаћа)
- камен спотицања (главна препрека, тешкоћа)

именица у номинативу једнине + предлог + именица у генитиву

- биљка из стаклене баште (мекушац; човек нежног здравља)
- мува без главе (сметењак)
- во без рогова (глуп човек)

г) предлог + именица у одговарајућем падежном облику

- иза браве (у затвору)
- без гласа (немо, занемео)
- уз ветар (глупо)

Придев у морфолошкој структури фразеологизама

а) два придева у номинативу једнине са везником или без њега

- го и бос (јако сиромашан)
- мртав пијан (много пијан)
- ни жив ни мртав (преплашен, скамењен)

б) придев у номинативу једнине + именица у номинативу једнине

- болна тачка (слаба страна)
- златна средина (средњи пут, далеко од крајности)
- врбов клин (несташна, немирна особа)

Глагол у морфолошкој структури фразеологизама

а) инфинитив + везник + инфинитив

- жарити и палити (самовољно и безобзирно радити, владати)
- пазити и мазити (неговати)
- наћи па заћи (бити незахвалан)

ђ) презент

- вуче га земља (стар је, изнемогао, болестан)
- иде све као по лоју (без тешкоћа, лако)
- нужда закон мења (у невољи се поступа у складу с приликама)

е) аорист

- уједе ме гуја... (преварих се)
- изгореше ми табани (веома сам нестрпљив)
- паде му секира у мед (изненадна срећа, богатство)

ж) перфекат

- јаво је ушао у њега (променио се, постао је дрзак)
- ствар је легла (смирила се, заташкана је)
- све су му лађе потонуле (потпуно се разочарао)

з) футур први

- крв ће лећи (биће мртвих)
- питаћу те после (осетићеш последице)
- из очију ће украсти (вешт је у крађи)

и) императив

- та, иди! (није тако, није могуће да је тако)
- бери памет (буди разуман)
- пљуни па залепи (немарно, лоше урађено)

Заменица у морфолошкој структури фразеологизама

- наше горе лист (човек нашег порекла)
- за свој грош (за свој рачун)
- јести чију муку (живети од туђег рада)

Прилог у морфолошкој структури фразеологизама

- ићи далеко (претеривати)
- уздуж и попреко (свуда, у свим правцима)
- пуцати високо (имати велике амбиције)

Број у морфолошкој структури фразеологизама

- ни пет ни шест (без оклевања, одмах)
- све у шеснаест (највећом жестином)
- пет до дванаест (последњи час)

Везник у морфолошкој структури фразеологизама

- или или (једно или друго)
- и ала и врана (сви одреда)
- смути па проспи (то ништа не ваља)

Подела фразеологизама по значењу

Према семантичком типу фразеологизми се деле на **глобалне** код којих је фразеолошко значење резултат узајамног односа свих речи у језичкој структури као у примерима:

- лежати на парама
- правити се луд
- враћати истом мером

и **компонентне** фразеологизме код који је носилац фразеолошког значења само један њихов део, једна компонента, што се види из примера:

- укрстити мачеве (сукобити се)
- загристи мамац (насети, преварити се)
- буре барута (опасно место)

Више фразеологизама—једно значење (синонимни фразеологизми)

Иако се под синонимијом не подразумева апсолутна истоветност у значењу, већ увек постоје нијансе, које се откривају само у контексту, може се, ипак, говорити о синонимним фразеологизмима. На пример, око значења **умрети** могу се окупити следећи фразеологизми:

- испустити душу
- отићи богу на истину
- растати се с душом
- отегнути папке

Један фразеологизам—више значења (полисемични фразеологизми)

Реч је о полисемичним фразеологизмима чије се значење, поготову, открива у контексту. Фразеологизам **изгубити главу** може значити:

- заљубити се
- изгубити присебност духа
- збунити се
- погинути
- уплашити се

Исто тако фразем **дићи руку** може имати више значења:

- ударити кога
- покушати самоубиство
- одустати од чега
- престати бринути о коме
- запустити што

или **подићи на ноге** значи:

- одушевити
- излечити
- отхранити
- осамосталити
- повести у борбу

Подела фразеологизама према пореклу и сфери употребе

Проучавајући фразеологизме у оквиру функционалних стилова као резултата функционалног раслојавања језика лексикологија уопштава следеће типове фразема: **књижевни фразеологизми** чије порекло чине усмени и писани извори преузети из традиције, а представљају битно обележје књижевноуметничког и разговорног стила. Ту спадају, на пример, фраземи:

- обећана земља (место благостања)
- стар као Библија (веоам стар)
- од Кулина бана (од давнина)

Професионални фразеологизми потичу од терминологије у различитим сферама живота: занимања, струка, делатности, уметности, културе, школства итд. Најфреквентнији су у разговорном, а чести и у књижевноуметничком стилу:

- ставити мелем на рану (утешити кога)
- узети меру коме (истући га)

Научни фразеологизми воде порекло из различитих наука, а употребљавају се претежно, опет, у разговорном, књижевноуметничком и публицистичком стилу:

- вући корен (потицати)
- икс пута (много пута)
- ставити акценат (истаћи, нагласити)

Административно-правни фразеологизми воде порекло из језика права и администрације, а најчешће их налазимо у разговорном стилу:

- ставити ад акта (одложити, архивирати)
- пресавити табак (тужити)
- дрвени адвокат (нестручни бранилац)

Разговорни фразеологизми долазе из језика свакодневне комуникације чије је порекло у животу, обичајима, традицији и богатом народном искуству:

- ухватити се на лепак (насести)
- лук и вода (празно, безвредно)
- лежати на парама (бити богат)

Фразеологизми термилошког карактера су, заправо, типолошки фраземи- синтагме, али по значењу су термини у појединим наукама, медицини, граматици, економији, физици итд. Употребљавају се у језику тих наука и струка, али и у свакодневној комуникацији:

- царски рез
- ангина пексторис
- задњонепчани сугласници
- вишак вредности
- праволонијско кретање

Интернационални фразеологизми порклом припадају историји и митологији неких народа, а употребљавају се као интернационализми у многим језицима:

- Ахилова пета (слаба тачка)
- коцка је бачена (одлучено је)
- Пирова победа (победа уз високу цену)

Према **емоционално-експресивној обојености** фразеологизми се могу поделити на оне са **позитивном обојеношћу**

- дати душу коме (неизмерно волети некога)
- скидати звезде с неба (чинити немогуће за некога)
- ставити руку у ватру (неизмерно веровати у некога)

са негативном обојеношћу

- радити за леђима (потајно, лицемерно)
- ловити у мутном (радити нешто нечасно)
- навести на танак лед (преварити, подвалити)

са шаљивим призвуком

- прднути у чабар (умрети)
- отегнути папке (умрети)
- испрашити ту (истући)

са ироничним призвуком

- асталски друг (друг у јелу и пићу)
- као бог и шеширција (толико „слично“)
- није сваки дан Бадњи дан (срећа не служи увек)

4. Семантичка обележја фразеологизама

Транспарентност значења фразеологизама је варијабилна. У неким случајевима значење је предвидиво, као у примерима типа **un oiseau de mauvaise augure**—птица злослутница, **tout sucre tout miel**—бити мед и млеко, у неким је мање очигледно: **perdre les pédales**—збунити се, спетљати се, **perdre ses moyens, son sang-froid**— изгубити присебност, док је код великог броја потпуно нетранспарентно **casser sa pipe**—умрети.

Михајло Поповић наглашава да значење фразеологизама није компонентијално, то јест не представља једноставан резултат збира значења компоненти израза. Ово важи и за изразе који су транспарентни: **un grand magasin** јесте, заправо, велика продавница, али значење ове устаљене синтагме превазилази значење њених компонентијалних елемената. Реч је о продавници у којој може да се купи сва врста робе (робна кућа) (Поповић 2009: 98). Поповић додаје да је некомпонентијалност значења знатно уочљивија у нетранспарентним фразеологизмима: **entre chien et loup**—у сумрак, **à cor et à cri**—свом снагом.

Када је реч о пореклу фразеолошких израза, може се рећи да је оно разноврсно. Поједини фразеологизми једноставно су настали лексикализацијом синтагматских јединица: **à bout de force**—на измаку снаге, **de bonne humeur**—добро расположење, **à perdre haleine**—изгубити дах, док

је велики број настао лексикализацијом метафора: **perdre les pédales**—збунити се, спетљати се (слика бициклисте који губи контакт са педалама), **en quatrième vitesse**—веома брзо.

У многим случајевима, порекло израза тешко је објашњиво и потребна су права етимолошка проучавања да би се оно открило. Понекад није битно толико знати порекло неког израза, колико знати његово право значење и правилно га употребити (Поповић 2009: 98).

У зависности од контекста у коме су употребљени, неки фразеологизми могу се протумачити као слободни:

фразеологизми	устаљена структура	слободна структура
étrangler le chat	фалширати у певању	задавити мачку
les oreilles d'âne	савијени углови на стр. књиге	магареће уши
le pissat d'âne	бућкуриш	магарећи урин
se mettre à table	признати	сести за сто

Неки изрази, пак, имају такве синтаксичке особености да се не могу тумачити као слободне структуре: **il a pris de la bouteille**—почео је да стари, **elle a du chien**— поседује посебну врсту привлачности, због тога што се испред именица **bouteille**— флаша и **chien**—пас нормално не може наћи партитивни члан који се у следећим изразима јавља потпуно логично: **il a pris de l'âge**—остарио је, **elle a de la séduction**— поседује посебну врсту привлачности.

5. Степен устаљености фразеологизама

Као што је већ споменуто, устаљеност фразеолошких израза је различита. Неки не поседују синтаксичку аутономију, док други имају релативно слободну синтаксу.

У неким фразеологизмима постоји могућност алтернације детерминаната и проширења номиналне синтагме: **être au bout du rouleau/être au bout de son rouleau**— не моћи више, не бити више у стању; бити при крају свог живота, **de manière que/de telle manière que**—на тај начин. Ове могућности алтернације детерминаната ограничене су и, осим њих, нема других варијација: ***adopter son profil bas**, ***de la manière que**.

У неким случајевима, могуће је уметање једног елемента унутар израза или варијације једне од компоненти: **de bonne/mauvaise humeur**—добро/лоше расположење = **de très bonne/mauvaise humeur**—веома добро/лоше расположење, **d'une excellente humeur**—изузетног располо-

жења. У глаголском изразу **avoir faim**—бити гладан, могуће је уметање прилога: **j'ai trop faim**—**веома** сам гладан, **j'ai vraiment faim**—**заиста** сам гладан, али друге блокаде остају: ***j'ai le faim**, ***la faim que j'ai eu**—глад коју сам имао“.

Проминализација у фразеолошким изразима јесте изузетно ретка, али и када је могућа, она је лексикализована. Тако се израз **mettre les bouts**—побећи (дословно: ставити крајеве) јавља у облику **les mettre**—ставити их, где се подразумева да је антецеденс заменице **les bouts**—крајеви и ништа друго (Поповић 2009: 99). Проминализација је понекад могућа и када непосредни контекст јасно указује на антецеденс, на пример, у изразу **prendre le parti de qqn**—стати на нечију страну (дословно: узети нечију страну), **tu as pris le parti de Pierre**—јеси ли стао на Петрову страну, **oui, je l'ai pris**—да, стао сам на његову (страну). Неки изрази јављају се искључиво са заменицом у свом саставу, али то је знак чврсте лексикализације и недостатка било какве синтаксичке самосталности: **l'échapper belle**—једва се извући, **la trouver mauvaise**—бити незадовољан, **у aller la tête baissée**—стрмоглавити се.

Пасивна трансформација могућа је у неким глаголским фразеологизмима: **prendre le pli**—стећи навичку, **le pli est pris**—навика је стечена, **tenir compte de**—узети у обзир, **il est tenu compte de**—у обзир је узето.

И релативна трансформација је могућа у неким случајевима: **il fait peu de cas de ces paroles** → **le peu de cas qu'il fait de ces paroles**—не придаје пуно важности.

Ни лексичка устаљеност није апсолутна. Иако се у највећем броју случајева нека реч из израза не може заменити синонимом, ова појава није потпуно искључена: **se payer de mot/se payer de paroles**—задовољити се обећањима, **à un cheveu près/à un poil près**—за длаку, **faire la tête/faire la gueule**—дурити се. Понекад се један елеменат замењује не синонимом, већ неком другом речи, а да се значење фразеологизма не мења: **у laisser ses os/у laisser sa peau**—ту оставити кости, **dur d'oreilles/dure de la feuille**—наглув, тврд на уши (Поповић 2009: 100).

Иако степен устаљености може да варира, у изразима увек постоје нека синтаксичка и лексичка ограничења по којима се они разликују од слободних структура.

6. Закључак

Истраживањем су утврђени референцијални и синтаксички критеријуми који служе за разликовање слободних и устаљених синтагмат-

ских структура. Према првом критеријуму, фразеологизми означавају јединствен референт и у говору, на идентичан начин, могу функционисати као просте речи. По другом критеријуму, слободне синтагме имају широке могућности синтаксичке комбинаторике, док устаљене синтагме поседују веома ограничену синтаксичку аутономију.

Анализа је показала да постоји одређени број израза који поседују релативно слободну синтаксу и да се у њима може извршити актуелизација именице и релативизација.

Када је реч о семантичким обележјима фразеологизама, значење може бити предвидиво, мање очигледно и нетранспарентно.

На основу добијених резултата, можемо констатовати да је степен устаљености фразеолошких израза различит.

Литература

- BALLY, Charles, *Traité de stylistique française*. 2 vol. Paris: Klincksieck, 1951.
- BARDOSI, Vilmos, *Un fil d'Ariane pour le tonneau des Danaïdes*.éd. Budapest: 1999.
- БЕЛИЋ, Александар, *О различитим њишањима савременог језика*. Том 13. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2000.
- БЕЛИЋ, Александар, *Око нашег књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1951.
- GUIRAUD, Pierre, *Les locutions françaises*. Paris: PUF, 1980.
- ИВИЋ, Милка, *Језик о нама*. Лингвистички огледи 6. Београд: XX век, 2006.
- КРСТИЋ, Ненад, *Прилози ујоредној француско-српској лексикологији*. Нови Сад: Змај, 2005.
- МИЛЕНКОВИЋ, Тања, *Идиоми у српском језику*. Алексинац: Атеље 63, 2006.
- МИЛОСАВЉЕВИЋ, Бошко, *Српско-француски речник идиома и изрека*. Београд: Српска књижевна задруга–Просвета, 1994.
- MEL'ČUK, Igor, *La phraséologie et son rôle dans l'enseignement/apprentissage d'une langue étrangère*. Etudes de Linguistique Appliquée, vol. 92, Montréal, (1993), стр. 82-113.
- МЕНАЦ, Антица, *Нека њишања у вези с класификацијом фразеологије*. Загреб: Филологија, 1978.
- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет, 1987.

- МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ, Драгана, *Фразеологија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- МУШОВИЋ, Абдулах, *Соматске фразеолошке јединице за изражавање емоција и њихова синтаксичка функција*. Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2002.
- ПОПОВИЋ, Михајло, *Лексичка структура француског језика: морфологија и семантика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2009.
- СЕКУЛИЋ, Исидора, *Говор и језик, културна смојра народа*. Београд: Просвета, 1956.

Ivan N. Jovanović

QUELQUES REMARQUES SUR LES PHRASÉOLOGISMES EN FRANÇAIS ET EN SERBE

Résumé

À travers une analyse comparée, cet article a pour but d'offrir un précis de théories et de catégories de phraséologismes en français et en serbe, de définir le rapport entre la langue et la phraséologie, de décoder leurs origines et leur histoire, les sources qui les complètent, les approches pour les étudier ainsi que leur importance pour reconstruire l'univers langagier du monde. Leurs propriétés sémantiques et le degré de leur figement ont été également l'objet de notre recherche.

Mots clés: langue, phraséologismes, histoire, origine, figement, approche sémantique, approche culturelle, approche rhétorique et pragmatique.